KERTI JÓZSEF*

„A MAGYAR PARNASZSZUS VIRÁGJAI”.
ARANKA GYÖRGY KÉZIRATOS VERSGYŰJTEMÉNYÉNEK
PARATEXTUSAI**

Kulcsszavak: *paratextus, recepciótörténet, kéziratosságyűjtemény, forráskutatás, forráskritika*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az irodalomtudomány fogalomrendszere szerint *paratextus*nak nevezhető minden olyan segédszöveg, amely egy szöveg körül jelenik meg és segíti (irányt mutat, előír) az olvasót a szöveg megértésében. A fogalom a francia teoretikustól, Gérard Genette-től származik.¹ A fogalmat két részre bontotta: eszerint *peritextus*nak nevezhetjük azokat a szövegeket, melyek a mű (textus) közvetlen környezetében vannak. Ilyen lehet a cím, alcím, belső cím, mottó, előszó, utószó, borító, szerzői vagy olvasói (másolói) bejegyzés stb. *Epitextus*nak nevezhetünk pedig minden megnyilatkozást, mely „távolról” szól a szövegről, utal rá, róla szól. Ebbe a csoportba sorolhatók az interjúk, recenziók, kritikák, esszék, kommentárok, szerzői, olvasói megjegyzések stb.

Évekkel ezelőtt Onder Csaba hívta fel a figyelmet inspiratív tanulmánykötetében² a peritextualitás kínálta történeti (re)konstrukció lehetőségére, amelyet akkoriban még – úgy vélte – nem használt ki eléggé a magyar irodalomtörténet-írás. A paratextusok, referencialitásuknak és funkcionalitásuknak köszönhetően hozzásegítenek nem csak egy-egy szöveg jobb megértéséhez, hanem olyan (háttér)információkhoz is, amelyekhez pusztán a szöveg alapján nem tudnánk hozzáférni. Egyes szövegek paratextusok általi (re)kontextualizálása révén hasznos tanulságokkal gazdagodhatunk, nemcsak magát a szöveget illetően, hanem akár az egész gyűjteményt más megvilágításba helyezheti. Az Aranka György *Magyar Parnaszszus Virágjai* című versgyűjteménye körül szerveződő paratextusok (legyen szó akár életrajzából kiragadott részlet vagy kéziratosságyűjteményben lévő másolói bejegyzés) kínálta lehetőségekkel élve kísérlem meg árnyalni Aranka Györgyről mint költőről való tudásunkat, gyűjteményeinek feltételezett útját nyomon követni, recepciótörténeti adatainkat forráskritikai módszerekkel rekontextualizálni, pontosítani és új megvilágításba helyezni.

* KERTI József (1982), doktorandusz, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Kolozsvár. E-mail: kertijozsef23@gmail.com.

** A dolgozat megírásához szükséges anyagi támogatást a Humánerőforrás-fejlesztési operatív program 2007–2013. és az Európai Szociális Alap biztosította a „Minőség, a kiválóság, a transznacionális mobilitás doktori kutatás” POSDRU/187/1.5/S/155383 projektből.

1 A fogalomról lásd Gérard GENETTE: *Transztexualitás*. Helikon XLII(1996). 1–2. sz. 82–90.

2 ONDER Csaba: *A klasszika virágai (anthológia – praetexta – narratíva)*. Kossuth Egyetemi, Debrecen, 2003 (Csokonai Universitas Könyvtár 28).

A RECEPCIÓ FORRÁSA – AZ EPITEXTUSOK

Arankának a „vers mezein” tett első próbáiról sokat megtudunk fennmaradt levelezéséből, valamint kéziratos bejegyzéseiből, azonban az Aranka-forráskutatás a mai napig sem tárta fel, hogy pontosan mikor és milyen intenzitással kezdett el verseléssel foglalkozni. Király Emőke szerint „érdekes módon keveset tudunk Aranka-levél maradt ránk, pedig feltételezésem szerint életének egyik legfontosabb szakaszáról van szó. Itt elsősorban az 1783–1785 (?) közötti időszakra gondolok, amelyet hipotéziseim szerint Borgóprundon töltött”.³ A legkorábbi verse, amely datálva van (ha hihetünk a másolónak), 1780-ból van, idézzük a teljes peritextust: *Egy szép Aszónyi Személynek Fajj Ersébetnek valóságos Le írása melyet versekben foglalt Aranka Josef. Erdélyben Királyi Tablának hites Birája. A. 1780. A vers Keresztes Komlósi Fejérvári Károly külömbféle Magyar Verseknek, – Enekeknek, – és Szirmay Antal Apophthegmáinak Gyűjteményében található meg.*⁴ A peritextusban a név (Aranka József) hibásan szerepel. A név polgári státushoz (királyi tábla bírása), valamint földrajzi tájegységhez (Erdély) való kötése (identifikáció) egyértelműsíti, hogy Aranka Györgyről van szó. A verset Gróff Telek Józsefnek ezen Aranka József verseiről tett ítéleti követi, ami megerősíti, hogy Aranka György szerzeményéről van szó. Mint tudjuk, Teleki József az Aranka-recepció szempontjából fontos, a korban populáris verses kritikája a Magyar Museumban jelent meg 1790-ben, azonban megjelenése előtt elképzelhetőnek tartom, hogy már az irodalmi nyilvánosság terébe került. Ennek a vizsgálatától most eltekintünk, azonban mindenképpen érdekes, hogy az Arankát némiképpen megbélyegző kritikát (epitextust) közvetlenül a vers (textus) után illesztették nemcsak ebben, hanem más gyűjteményben is.⁵ Ez és a lábjegyzetben feltüntetett vers egy képhasználatában merész, sőt, pajzán költőt mutatnak, aki távol áll a későbbiekben megmutatkozó gáláns, udvarló költő stílusától. Bár az Aranka-szakirodalom a költő Aranka korabeli recepcióját vizsgálva előszeretettel idézte mintegy közhelyként Teleki József verses kritikájának záró sorait („Bezzeg, a’ melly szépen, ha olyan jól szóllnál,/ Akkor nem ARANKA, hanem ARANY volnál.”), mégsem argumentálta soha, hogy konkrétan mely versei miatt írta Teleki csípős „krízisét”.

Poézisének kezdeti időszakából eddigi kutatásaim alapján ezt a legkorábbi kéziratát ismerem, mely datálva van. Kéziratos források hiányában további támpontot a nyomtatott források adhatnak. Ha hihetünk Székely Márton⁶ pontos emlékezetének – aki nemcsak testközelből ismerte a marosvásárhelyi táblabíró és művelődésszervezőt, hanem közeli barátságban is volt vele –, Aranka „azt beszélte, hogy 40. esztendő korában kezdett leg-első verseket írni”.⁷

3 KIRÁLY Emőke: *Aranka György fordítói munkássága*. Erdélyi Múzeum LXVIII(2006). 3–4. sz. 120.

4 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (a továbbiakban OSZK Kt.), Quart. Hung. 179. A gyűjtemény leírását lásd alább.

5 Lásd még: *Egy valaki szemmel tartott, és néha napján nagyra betsült, de már szinte el-felejtendő kedveséhez írott Satýrája Aranyka György*. A verset követi: *Ezen Aranyka Verseiről maga kérésére tett Ítélet-tétele Gróf Telek József Úrnak*. Mindkét kézirat megtalálható itt: *Gyűjtemény (1789–1790)*. OSZK Kt., Quart. Hung. 1089. Az első vers Édes Gergely szerzeménye, a másoló hibásan tulajdonította Arankának.

6 Aranka első életrajzírója.

7 SZÉKELY Márton: *Méltóságos Aranka György Úrnak élete*. Tudományos Gyűjtemény Pest, 1818. XII. 78.

A visszaemlékezésnek van igazságtartalma, ugyanis első nyomtatott verséről (*Felséges Második József Császár Nagy-Erdélyi Ditsőséges Fejedelemségének, és Nagy-Erdély Arany idejének elkezdődött órái*)⁸ a pozsonyi Magyar Hírmondó 1781. évi 79. leveléből értesülünk,⁹ Aranka ekkor már 44 éves. A lap nem közli a verset (ahogyan számos helyen hibásan megjelent),¹⁰ csupán említi, hogy készült nyomtatvány belőle II. József esküvője alkalmából. A nyomtatványra még nem sikerült rátalálni, azonban az említett esemény fontosságát mutatja, hogy jó 25 évvel a nyomtatvány megjelenése után Aranka egyetlen nyomtatásban megjelent verseskötetében is helyet kapott némileg módosított címmel,¹¹ így joggal feltételezhetjük, hogy noha nem ez volt az első „vers-próba”-ja, de nyomtatásban mindenképpen ez láthatott napvilágot legelőször (más jellegű irodalmi tevékenységét is ideértve).

A horatiusi „nonum prematur in annum” tanítását követve a gondos csiszolgatásnak is szerepe volt abban, hogy Aranka legközelebbi (irodalmi) nyilvánosságra lépéséig 8 évet kellett várni, s ekkor is jószerével a kor vezető literátorainak – Kazinczy Ferenc, Ráday Gedeon – közbenjárására, biztatására merete verseit az irodalmi nyilvánosság elé bocsátani. A két színre lépés közötti időszakot nem töltötte tétlenül. Székely Mártontól tudjuk meg, hogy hivatása gyakorlásakor a bíróságon zajló perek közben „olykor láttatott is nem ügyelni a’ felvételre ügyre, hanem holmi apróság, versek’, s más dolgok’ írásával, és jegyezgetéssel foglalni elméjét s fi-gyelmét”.¹² Aranka az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság megalakulása előtt (1793) már tartotta a kapcsolatot az erdélyi és magyarországi értelmiségiekkel, írásai ismertek voltak bizonyos körökben, mint kiderül Szathmáry Pap Mihály¹³ Arankához írt leveléből: „Láttam, sőt ugyan örömmel-is olvastam a’ Méltóságos Úr’ nállam lévő minden szép magyarságú írásait”.¹⁴ Ráday Gedeonnal 1789-ben kerül kapcsolatba Kazinczyn keresztül, az akkoriban induló Magyar Museum Ráday Arankának dedikált mutatványpéldánya ürügyén. Aranka Rádaynak írt levelében tájékoztatja irodalmi munkásságának addigi állásáról, kész és félkész munkáiról, fordítási terveiről, illetve arról, hogy miképpen vált poétává. Ebben a levélben¹⁵ Aranka különböző munkáit ajánlja fel a Magyar Museumnak. 99 darab versről ír, amelyek „időtöltésecskéi” közül valók, „aprosag vers”-nek is nevezi őket, mintegy összekapcsolván a versek genézisét a mentegetőzés gesztusával. A 99 darab vers, mint az utólag kiderült,¹⁶ tulajdonképpen a *Magyar Parnaszszus Virágjai* kéziratos versgyűjtemény részét képezte. A gyűjteménynek három különböző másolatát ismerem (a másolatokról alább lesz szó), azon a máso-

8 A címleírásban a Magyar Hírmondó írásmódját követtem.

9 A Magyar Hírmondó második esztendeje. Az az 1781-benn költ tudósító Levelei. Pozsonbann. Patzko Ferentz Ágoston könyv-nyomtató műhelyében. 627.

10 Pl. *Révai nagy lexikona*.

11 *Arany idő. Felséges II-dik Józsefnek az 1781-benn lett meghódolás alkalmatosságával. ARANKA György: Elme játékjai*. Nyomtat: Szigethy Mihály’ betűivel, Nagy-Váradonn, 1806. 20–28.

12 SZÉKELY: i. m. 76.

13 SZATHMÁRY PAP Mihály (1732–1812), a kolozsvári református teológia professzora.

14 Szathmáry Pap Mihály Arankának, Kolozsvár, 1788. aug. 15. A levél lelőhelye: OSZK Kt., Quart. Hung. 1994, 135.

15 A levelet közölte: LADÁNYI Sándor: *Aranka György levelei Ráday Gedeonhoz (1789–1791)*. Acta Historiae Litterarum Hungaricum XIII(1973). 162–163.

16 Erről bővebben lásd KERTI József: *A Magyar Parnaszszus Virágjai: Aranka György kéziratos versgyűjteménye közkézben = Doromb: Közköltészeti tanulmányok*. 4. Szerk. Csörsz Rumen István. Reciti, Bp., 2016.

laton kívül, mely egyaránt járt Kazinczy és Ráday kezében. A Kassára, majd onnan Pestre továbbküldött másolat feltehetően vagy elveszett vagy lappang.¹⁷

Egyértelmű, hogy a nagy gonddal egy helyre összegyűjtött, számozott szövegegyüttes tudatos szerkesztésre utal. Mivel a korpusz meglehetősen letisztult, tisztázatlan, könnyen elképzelhető, hogy az alkotó egy leendő kötetbe szánta. Erre vonatkozóan árulkodó Szathmáry Pap Mihály Arankához, 1789. április 14-én kelt levele: „Tiszt. Zilahi Úr¹⁸ valyon ki nyomtatja-e a magától össze szedett Versek? Ha ki nyomtattatta volna igen kívánnék egyet látni belőle. Ne kessék a Méltóságos Úr. Is a maga verseit már közönségessé tenni”.¹⁹

A gyűjteményt *Magyar Parnaszus Virágjai* címen küldte el Aranka a magyarországi lírátoroknak,²⁰ mégis, paradox módon, ilyen néven Aranka életrajzírói nem ismerték. Aranka eddig feltárt levelezésében sem találunk erre vonatkozó adatot. Székely Márton felsorolja Aranka nyomtatott műveit, majd említést tesz „Apróság dolgokról Versek darabonként nyomtatva. De vagynak még egyebek is, melyekre most nem emlékezem, hanem ez után, gondolom, elő fognak hoztatni”.²¹ A „versek darabonként nyomtatva” alatt minden bizonynyal a Magyar Museumban és az Orpheusban megjelent versekre gondolt, az „egyebek” között pedig a versgyűjteménynek is ott kellett lennie, azonban az „emlékezem” ige többféle értelmezési lehetőséget is implikál. Ha abban az értelemben használta, hogy „emlékszem”, azt jelenti, hogy vagy nem ismerte (bár ha szoros kapcsolatot ápoltak, ez nehezen hihető) vagy nem látta teljes egészében a gyűjteményt, csak bizonyos darabokat ismertetett vele Aranka, így a gyűjtemény megnevezését sem tudhatta, ebből kifolyólag pedig címhez sem tudta kötni. A másik értelmezési lehetőség, ha „nem említem meg” értelemben használta a szót. Ebben az esetben két dologra tudunk gondolni. Egyrészt arra, hogy nem tartotta érdemesnek „megemlékezni” a gyűjteményről, mivel nem jelent meg nyomtatásban, „nem hagyott mélyebb nyomot” az irodalom mezején. Másrészt – bár ez nehezen hihető, életrajzról lévén szó – egyszerűen nem tartotta elég értékesnek a verseket, hogy említésre méltónak találja. Azért tartottam érdemesnek hosszasan elidőzni e részlet fölött, mert jól mutatja azt a jelenséget, hogyan értékelődik alul egy, a maga idejében értékesnek (keresettnek) számító versgyűjtemény, és hogyan kerül még az alkotóról írt életrajzban is vagy irodalmi munkásságáról való diskurzusokban a peremre, „szóra sem érdemesnek”. Jakab Elek is reflektál az általunk idézett passzusra, ő „emlékszik”-ként értelmezi. Az „aproság dolgok”-ról neki sincs tudomása, úgy véli, hogy

17 A gyűjtemény útjáról lásd uo.

18 ZILAI Sámuel (1753–1800) Utrechtben és Heidelbergben folytatott tanulmányok után 1788-ban tér vissza Marosvásárhelyre, ahol 1792-ig segédtanár, majd a filológiai katedra rendes professzora a református kollégiumban. A folyóirat [Magyar Museum] mecénása, a péceli id. Ráday Gedeon még a megjelenés előtt elküldi a lap Batsányi által írt „Bé vezetését” Marosvásárhelyre Zilai Sámuel professzornak, aki Arankának is megmutatja. Vö. ENYEDI Sándor: *Id. Ráday Gedeon levelei Aranka Györgyhöz*. Irodalomtörténet LXIII(1981). 3. sz. (a továbbiakban ENYEDI: *Id. Ráday Gedeon levelei*) 698.

19 OSZK Kt., Quart. Hung. 1994, 137. Közölte ENYEDI Sándor: *Levelek Aranka Györgyhöz (1789–1790)*. Magyar Könyvszemle CX(1994). 3. sz. 322.

20 Vö. OSZK Kt., Ráday Gedeon levele Aranka Györgynek, 1791. április 20. Quart. Hung. 1994, 128. Közölte: ENYEDI: *Id. Ráday Gedeon levelei* 715.

21 SZÉKELY: *i. m.* 90.

a Marosvásárhely környékén élt írók s tudósok talán ismerik s közölni fogják.²² Aranka költészetét nem tartja sokra. „Bár Aranka költészete csak alkalmi s alárendelt értékű: az irodalomtörténetnek még is szolgálat lesz, ha ezen férfiak tudatják azok megjelenése évét, címét s lapszámát. Hihető, hogy az Elmejátékok-ba²³ sok van felvéve azok közül, a mit csak egyenkénti első kiadványokból lehetne megtudnunk. Ha tán jobb feledni feledtessenek”.²⁴ Jakab belátja, hogy irodalomtörténet-írásunk számára Aranka „apróság versei” értékes adalékokkal szolgálhatnak, ugyanakkor úgy gondolja, ha nem eléggé értékesek, akkor jobb, ha feledésbe merülnek. Érdemes megjegyezni, hogy Jakab jól sejtette azt, amit ma már biztosan tudunk, hogy az *Elme játékjai* kötet sok olyan verset tartalmaz, ami megtalálható a *Magyar Parnaszszus Virágjai* versgyűjteményben; egészen pontosan 16 közös vers van, kisebb-nagyobb változtatásokkal. Végül Szinnyei József említi ugyan Aranka kéziratban maradt munkáinak egy részét is, azonban kifejezetten a gyűjteményről vagy kéziratban maradt apró versekről nem tesz említést.²⁵

MIÉRT MAGYAR PARNASZSZUS VIRÁGJAI?

E kis recepciótörténeti exkurzus után vegyük szemügyre Aranka kéziratossá gyűjteményének választott címét. A választott metaforikus cím *Magyar Parnaszszus Virágjai* már önmagában is sokatmondó. Egyrészt utal arra, hogy konkrét gyűjteményről van szó, másrészt a szókapcsolatnak van egy önreklámozó funkciója is (bár abban a korban az ilyen jellegű cím egyáltalán nem volt szokatlan, lásd például Fáy András kötetcímeit: *Bokréta; Friss bokréta*), abban az értelemben, hogy nem akármilyen versek kaptak helyet a gyűjteményben, hanem csak amelyek egyenesen a Múza ihletett meg, és Pallasz vagy Minerva oltárán áldoz vele az alkotó.

A választott virágmetaforika a tudatos címválasztás műve. A görög *anthologia*²⁶ szó válogatott virágokat, virágfüzért jelent. Amit ez a szó jelöl, az a versgyűjtemény²⁷ – legyen szó egy szerző verseskötetéről vagy akár (mint mai használatában inkább) több szerzőéről. Az antik poézis felfogása szerint a poézis egy virágokkal teli kerthez vagy mezőhöz hasonlítható. A poéta, aki egyben a kertész is, gondoskodik a virágokról, kiválasztja őket (a verseket), összegyűjti, majd csokorba, füzérbe köti, fűzi, rendezi kiválasztott (legyen az még bimbó vagy már kinyílt) virágszárait (verseit), és mint bokrétát (versgyűjteményt) szerényen a Múzsák oltárára (olvasó, nemzet) helyezi.²⁸ A tudatos címválasztás mutatja szerzőjének azt a szándékát (stra-

22 JAKAB Elek: *Aranka György és az Erdélyi Magyar Nyelvűvelő és Kéziratkiadó Társaság*. Külön lenyomat a Figyelő márciusi füzetéből. Rudnyánszky A. Könyvnyomdájából, Bp., 1884. 16.

23 ARANKA György kötetére céloz: *Elme játékjai*.

24 JAKAB: i. m. 16.

25 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/a/a00412.htm> (2016. 01. 20.)

26 *Révai nagy lexikona*. I–XXI. Főszerk. RÉVAY Mór. Révai testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Bp., 1911. Hasonmás kiadás. Szépirodalmi és Babits Könyvkiadó, 1989. I. 705.

27 Az *Anthologia Graeca* címen ismert gyűjtemény a 16. században hódította meg először Európát. Kazinczy a többnyire epigrammákat és kisebb-nagyobb költeményeket tartalmazó kötetnek nagy rajongója volt, feltehetően Aranka is ismert belőle darabokat.

28 Vö. ONDER: i. m. 82.

tégiáját), hogy a kor poétikai ízlését követi gyűjteményével, használni akar vele hazájának, azonban a cím elvárásokat is támaszt szerzőjével szemben. A korabeli szerzők peritextusaiban gyakran bukkanunk olyan mentegetőző gesztusokra – mikor a mű keletkezéséről nyilatkoznak – mint „apróság versek”, „idő-töltés” vagy „idő-mulatás”. Ennek ellenére a címválasztással egy leendő, virtuális olvasóközönség ízlésbeli igényeinek meg kellett felelni, ugyanis a cím már azt sejteti, hogy a bokréta válogatott virágokból áll, tehát a versszerző rostáján átmentek, így a praktikumban (a versekben) is meg kellett (volna) valósulnia annak, amit a címben ígértek. Ebből következően a gyűjtemény szerkesztésmódja a címválasztással állt összhangban. Onder Csaba írja, hogy „a késő 18. és a kora 19. században, mivel egy szerző sohasem lehetett biztos abban, hogy mikor, hol és hogyan jelennek meg szövegei, általában olyan gyűjtemény kiadására, összeállítására törekedett, amely a lehető legteljesebb módon volt képes reprezentálni »egyéniiségét« és poézisének »természetét«”.²⁹ A peritextusok közül az előbeszédék fejtik ki azt, hogy mi is a célja, feladata a beszélőnek-szerzőnek, általában azt, ahogyan a poézis kérdéseiről gondolkodik, és helyezi el magát egy paradigmában. A *Magyar Parnaszszus Virágjai* esetében „az elől-járó beszéd” hiánya a gyűjtemény és a versek címeire, valamint más paratextusokra ruházza át ezt a feladatot, mintegy nagyobb nyomatókat adva a paratextusoknak. A címeknek és alcímeknek kell egyszersmind a költői pozíciót kijelölni, a költői attitűdöt reprezentálni; a szerzői bejegyzéseknek kell ellátnia (gondolunk itt elsősorban az elől-járó beszédekben előforduló szerénység toposzára vagy az olyan jellegű mentegetőzésekre, mint: „első próba”, „ez csak próba”, „idő-mulatásból szerzett” stb.) azt a feladatot, ami az előszó funkciója lenne.

A SZERZŐ NEVE

A szerző neve nemcsak garancia lehet egy-egy irodalmi szöveg minőségére, milyenségére, hanem sokat elárulhat az irodalom mezején betöltött pozíciójáról, arról, hogy literátori körökben mennyire számított elismertnek, „beavatottnak” az illető alkotó. A versek és gyűjtemények szignálása, azaz a név vállalása a nyilvánosság előtt már önmagában egy tudatos reprezentációs eljárás. Az alkotó öntudatában már ott van a saját tetteiért felelősséget vállaló és szerzeményeiért helytálló felvilágosodott ember tudatossága. Arankára ez hatványozottan igaz, hiszen ő társadalmi pozíciójából és státuszából (mint táblabíró) tetteiért, ítéleteiért folyamatosan felelősséget kellett vállalnia, így értelemszerűen ez a gesztus irodalmi munkásságában is lecsapódott.

Onder Csaba úgy vélte, hogy „a szerző neve egyfajta szerződéses funkciót tölt be, a megjelenő információk funkciója és értelmezhetősége az onimián belül is változhat. Ezért a vizsgált korabeli névhasználat szempontjából két nagy csoportot különböztethetünk meg”.³⁰ Az egyik csoport az, ahol a szerzői név mellett különféle lokális, tematikus információk jelennek meg (pl. Aranka gyűjteményében: Éneklette = Peretsenyi Nagy László. I. ny. Arad Vármegye

29 Uo. 86.

30 Uo. 95.

szolgabírája).³¹ A szerzői név mellett megjelenő információk, amelyek a szerző (lokális értelemben vett) származására (Arad), polgári státusára (jog-közigazgatás) vonatkoznak, leginkább referenciális funkciót töltenek be – annak ellenére, hogy a versgyűjtemények nem tartanak számot dokumentativitásra vagy történeti hitelességre. A referencialitás egyrészt utal arra, hogy a szerző elsősorban (azaz „főállásban”) nem poéta (ez a kötelező szerénykedés implicit módja), másrészt (és ez így már kicsit ellentmondásos) bizonyos esetekben tekintélyérvként is szolgál. Mindezt annak bizonyóságaként, hogy nem dilettáns szerzőről van szó, és hogy nem közönséges, mindennapi verselésről.³² A másik csoportban a szerzői név önmagán kívül nem hordoz más információt (pl. Kazinczy Ferenc), ugyanis ebben az esetben a szerzői név már önmagában is informatív, a „Kazinczy Ferenc” vagy a „Batsányi János” név a referencialitás egyéb jegyei nélkül is hitelesíthetik a szövegeket, és informálisak az olvasók számára, erre mondtuk a fejezet elején, hogy garantálják a szöveg minőségét. Arankára sokszor úgy hivatkoznak mint „consiliarius Aranka”, erre jó példa az Orpheusban megjelent versek szignója.³³ Érdekes módon a később közölt versei alatt már csak a név szerepel, a polgári státus elmarad. Ez arra enged következtetni, hogy immár mint elismert poéta van jelen az Orpheus vagy Magyar Museum hasábjain, és ettől fogva ez az elsődleges státusa az irodalmárok körében, „beavatást nyert”, elfogadták, elismerték (még ha időlegesen is) mint poétát.

A GYŰJTEMÉNYEK PARATEXTUSAI BESZÉLNEK

A *Magyar Parnaszszus Virágjai* versfüzérnek, mint említettem, három másolatát ismerem. Két másolatát a budapesti Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi, egyet pedig a kolozsvári Román Nemzeti Levéltár. Vegyük leltárba a gyűjteményeket feltételezett keletkezésük sorrendjében, külön figyelve a paratextusok által kínált tanulságokra.

1) *Keresztes Komlói Fejérvári Károly külömbféle Magyar Verseknék, – Enekeknek, – és Szirmay Antal Apophtegmainak Gyűjtemennye*. 1782 (ceruzával bejegyezve). Összesen 88 levél. Lelőhely: OSZK Kézirattár, jelzete Quart. Hung. 179. Aranka versfüzére *Magyar Parnaszszus Virágjai* mellyeket össze szedett Erdélyi Aranka György címmel a 43a–69b. leveleken. A versfüzér összeírója Szirmay Antal volt. Az évszám ceruzával való bejegyzése a gyűjtemény bekötése előtt kerülhetett rá, feltehetően tévesen, ugyanis a kéziratot kötet gerincén aranyozott betűkkel ez áll: *Fejérvári Vers Gyűjtemény 1789–1791*. A címlap hátulján a következő bejegyzés áll: „E’ kézirat Jankowich Miklós első gyűjteményéből köttetlenül jutott a’ magyar nemzeti Muzeum birtokába. Bekötetett 1852. Ho Februariusban. Mátray Gábor.” Az 5. levélen „Jankowich Miklós gyűjteménye 1830” fekete pecsét, valamint „Ex Museo Hungarico”, illetve „A.M.N. Muzeum Könyvtára” lila színű pecsét. Stoll Béla a Fejérvári Károly-féle gyűjte-

31 Román Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Fiókja [Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României], Kolozsvár (a továbbiakban RNLtKol), Aranka György gyűjteménye, fond 258, 26-os csomó, 56.

32 ONDER: i. m. 95.

33 *Első folyóirataink: Orpheus*. Szerk. DEBRECZENI Attila. KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézet–Kossuth, Debrecen, 2001. 18, 20, 51–52.

ményt említi munkájában,³⁴ bár nem nevezi meg, hogy pontosan mi a benne foglalt Aranka-gyűjtemény címe.

Miről árulkodnak ezek az adatok? A gyűjtemény egyik tulajdonosa Fejérváry Károly volt (vagy legalábbis egy részének, hiszen könnyen megeshet – bár erre nincsenek adataim –, hogy Jankovich Miklós vagy az eredetileg szálás gyűjtemény bekötője, Mátray Gábor rendezte vagy helyezte egybe a különálló kéziratgyűjteményeket; mivel több kézírás is végigfut a gyűjteményen, ezt ma már nehéz megállapítani). Mint tudjuk, a gyűjtemény összeírója Szirmay Antal volt, leszámítva pár levelet. Komlóskeresztesi³⁵ Fejérváry Károly (1743–1794) földbirtokos, törvényszéki tag, könyv- és régiséggyűjtő; kollekciójának számos darabja Jankovich Miklóshoz került.³⁶ Szirmay Antal (Eperjes, ³⁷ 1747–1812) Zemplén megyei főúr, táblai ülnök, helytörténész, mű- és könyvgyűjtő, aki versírással is foglalkozott.³⁸ A közös érdeklődésnek, célnak (könyvek és kéziratok gyűjtése, nemzeti hagyománymentő szándék),³⁹ a polgári státusnak, valamint a földrajzi közelségnek köszönhetően Fejérváry és Szirmay nemcsak ismerte egymást, hanem kéziratokat is csereberéltek. Nem tudjuk pontosan adatolni, hogy Szirmay mikor, kitől és hogyan másolta le Aranka versfüzérét. König György közlésében említi, hogy „nagy csomó manuscriptuma van a Nemzeti Múzeum gyűjteményében, melyben összeírogatta az ő korában élt néhány költő (Aranka, Faludi stb.) verseit”,⁴⁰ azonban nem árulja el, hogy Szirmay honnan másolta le Aranka verseit. Erre vonatkozó adatot nem találunk a Kazinczy *Levelezésekben* sem, mégis egy hipotetikus magyarázattal valamelyest közelebb kerülhetünk a megoldáshoz. Szirmay „kiről Kazinczy számos leveleiben emlékezik [...] mint Zemplén megyei jegyző ismerkedett meg Kazinczyval. Szirmay különféle hivatalokat viselt, de Kazinczyval való barátságát folyvást megtartá”.⁴¹ Aranka Rádayval való kapcsolatfelvételekor rögtön felajánlotta irodalmi munkáit a Magyar Museum számára, majd rövidesen utána el is küldte. Munkáinak, gyűjteményeinek egy részét Kazinczy kapta meg, a másikat pedig Ráday. A levelek tanúsága szerint a *Magyar Parnaszszus Virágjait* első kézből Kazinczy olvashatta, majd többszöri kérés után elküldte Rádaynak is.⁴² Könnyen elképzelhető, hogy Kazinczy, aki

34 *Fejérvári Károly versgyűjteménye. (1785–1790) – 88 lev. 23 cm. A magyar kézíratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840). Második javított, bővített kiadás. Összeáll. STOLL Béla. Balassi, Bp., 2002. 364. sz.*

35 Komlóskeresztes, (szlovákul: Chmelov) község Szlovákiában, az Eperjesi kerület Eperjesi járásában.

36 TAKÁCS Gábor: *Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig*. Kieselbach Galéria, Bp., 2012. 350. Az életrajzi adatokat lásd: SZINNYEI: i. m. Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/f/f05283.htm> (2016. 01. 21.)

37 Eperjes (szlovákul Prešov) város Kelet-Szlovákiában. Az Eperjesi kerület és az Eperjesi járás székhelye.

38 Az életrajzi adatokat lásd: SZINNYEI: i. m. Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/sz/sz26745.htm> (2016. 01. 21.)

39 Erről bővebben lásd Csörsz Rumen István: *Szöveg szöveg hátán: A magyar közköltészet variációs rendszere, 1700–1840*. Argumentum, Bp., 2009 (Irodalomtörténeti Füzetek 165), valamint KÜLLŐS Imola: *Közkezen, közszájon, köztudatban. Folklorisztikai tanulmányok*. Akadémiai, Bp., 2012.

40 KÖNIG György: *Népdalok és egyéb versek gyűjteménye (1812)*. Irodalomtörténeti Közlemények XII(1902). 1. sz. 65.

41 KAZINCZY Ferenc *Levelezése*. Közzét. VÁCZY János. MTA, Bp., 1890–1911. (a továbbiakban KazLev) I. 546.

42 Erről lásd bővebben KERTI: i. m.

nemcsak levelezett Szirmayval (Fejérváry Károly is volt levelezőpartnere), hanem a levelezések szerint akkori hivatalukból kifolyólag többször is találkoztak, kölcsön adta Szirmaynak lemásolásra a versfüzért, és csak késve-kapta vissza, éppen ezért Rádaynak sem tudta időben elküldeni. Ha valóban így történt nem tudni, hogy miért nem fedte fel a késlekedés valódi okát, valószínűleg félt Aranka reakciójától, hogy engedélye nélkül másolásra bocsátotta. Hipotézisünknek ellentmondani látszik az a tény, hogy a Magyar Museumban megjelent Aranka-vers a *Thirsis Mikhonhoz*, illetve az Orpheusban megjelent *Arma virumque cano* (Vergilius nyomán) és *Az igasság képére. Haschka után*⁴³ című szerzemények nincsenek meg a Fejérváry Károly-féle gyűjteményben. *Az igasság képére* című vers megtalálható a kolozsvári levéltári Aranka-gyűjteményben,⁴⁴ azonban nem képezi a *Magyar Parnaszszus Virágjai* versfüzér részét, külön szerepel a kéziratok között. Hipotézisünket azonban mégsem vetném el, ugyanis a versfüzérben belül a versek számozása esetleges, azaz több szám is hiányzik. Könnyen megeshet, hogy a gyűjtemény eredetileg nem 75 verset, hanem többet tartalmazott, amelyeket Szirmay valamilyen okból kifolyólag nem másolt le, s ezek között lehetettek az említett versek is. Egy másik lehetőség annak magyarázatára, miért nincsenek meg az említett versek ebben a versfüzérben az, hogy Aranka küldött Rádaynak egy olyan (receptuális,⁴⁵ befogadói) versgyűjteményt *Magyar Parnaszszus* néven, melyben más szerzők versei mellett saját szerzemények is voltak. A *Thirsis Mikhonhoz* című verset Ráday választotta ki a Magyar Museum számára⁴⁶ így elképzelhetőnek tartom, hogy eredetileg a receptuális gyűjteményben volt.

Vizsgáljuk meg egy gondolat erejéig Szirmay által Aranka versfüzérének adott címet. A versfüzér eredetileg a *Magyar Parnaszszus Virágjai* címet viselte. Szirmay másolatában a mű eredeti paratextusa módosul (*Magyar Parnaszszus Virágjai melyeket össze szedett Erdélyi Aranka György*), s a szöveg ilyenképpen „rekontextualizálódik”. Ebben az esetben a másoló nemcsak pusztán a szerző nevét vélte fontosnak feljegyezni, hanem identifikálni is akarta azzal, hogy egy tájegységhez kötötte. A tudatos eljárás mögött az húzódnak meg, hogy Aranka nevét még nem ismerték annyira. Ekkor még nem jelentek meg versei az említett két irodalmi lapban, fordításai sem kerültek még nyilvánosság elé, valamint az általa alapított két Társaság sem állt még fenn, így önmagában a név még nem volt annyira beszédes. Ugyanakkor az is igaz, hogy Szirmaynak, mint a kéziratot versgyűjtemények gyűjtőjének fontos volt az adat gyűjteményének rendszerezése szempontjából. Pár évvel később – feltehetően Kazinczy kérésztől – megismertek, sőt „Aranka György állítólag levélben hívta meg tudós társaságába, ám a különködő Szirmay így válaszolt: »Uram! Köszönöm becses vélekedésedet felőlem: hogy tudós társaságtokba méltónak állítottát; de én a’ mióta Jesus társaságának-is ezen a’ világon rosz ki menetelét láttam, fogadást tettem: hogy semmi társaságba bé nem állok».”⁴⁷

43 Laurenz Leopold HASCHKA (1749–1827), osztrák költő.

44 RNLtKol, Aranka György gyűjteménye, fond 258, 26-os csomó, 92.

45 A fogalomról bővebben KÜLLÖS Imola: *Közköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*. L’Harmattan, Bp., 2004 (Szó-hagyomány); CsÖRSZ: i. m.

46 Erről lásd KERTI: i. m.

47 A levelet közölte CsÖRSZ Rumen István: *A „Régi Magyar Közbeszéd Tára”. Szirmay Antal és a Hungaria in parabolis (1804, 1807) = Historia litteraria a XVIII. században*. Szerk. Uő–HEGEDŰS Béla–TÜSKÉS Gábor, munkatárs BRETZ Annamária. Universitas, Bp., 2006 (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok). 531. Az 1795. június 1-re datált levelet Szirmay széljegyzeteként olvashatjuk

Szirmay által másoláskor adott új peritextus (cím) egy részlete („öszve szedett”) kissé megtévesztő lehet annak számára, aki nem ismeri Aranka verseit, illetve hasonmásgyűjteményeinek tartalmát, ugyanis arra tudna gondolni, hogy ez nem egy auktoriális (saját verseket tartalmazó), hanem egy receptuális gyűjtemény. Kazinczy *Levelezésében* találunk rá példát, hogy Szirmay saját, „öszve szedett” (és nem szerzett!) verseit ajánlja fel Kazinczynak: „Által küldöm némely elmés gondolatoknak általam lett öszve szedését, melyekből ha valamit ki szedhet Nagy jó Uram Eöcsém, nyereségemnek tartani fogom, akár Orpheus nevezetű holnapos írásokban, akár Helikoni virágokba”.⁴⁸ A peritextuson (címen) belül ellentmondás is érzékelhető: virágok a magyar Parnasszusról összeszedve (és nem kiválogatva). Az „öszve szedni” szókapcsolat kissé pejoratív értelmű a mai olvasó számára. Úgy tűnhet, mintha sebtében, különösebb műgond nélkül gyűjtötték volna egybe a verseket. A szó akkori használatában azonban mint a szerénység egy gesztusa volt értelmezhető.

Jankovich Miklós, a gyűjtemény megvásárlója nem szorul különösebb bemutatásra, azonban Mátray Gábor, a Fejérváry Károly-féle gyűjtemény bekötője ismertetésre szorul, már csak azért is, mert a Széchényi Könyvtárban kifejtett tevékenysége a gyűjtemény felől nézve is értékes adalékokkal szolgál. Mátray Gábor (1797–1875) zenetörténész, zeneszerző, könyvtáros, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a XIX. század magyar művelődéstörténetének egyik megkerülhetetlen alakja, bár neve kevésbé ismert.⁴⁹ 1832-ben Jankovich Miklós anyagi nehézségei miatt eladta hatalmas könyvgyűjteményét József nádor közvetítésével a Nemzeti Múzeumnak.

A gyűjtemény feldolgozásában segédkezett Mátray Gábor is mint a bizottság jegyzője, s a bizottság munkájának befejeződése után ott ragadt a Múzeumnál írnoki munkakörben. A szabadságharc előtt az állomány holt állomány, alig feltárt, alig rendszerezett, ezáltal használhatatlan. Használhatóvá tételét Mátray Gábornak kellett megoldania egy átfogó, teljes rendezés által.⁵⁰ A szabadságharc bukása után nekilátott a szükséges munkáknak. Majdnem teljesen egyedül kellett dolgoznia, hiszen a segédóri állás betöltetlen volt (az is maradt 1860-ig), csupán egy írnok segítette. 1858-ig 12 000 kötetet és 13 000 kéziratot dolgozott fel és katalogizált. Mátray Gábor a bécsi udvari könyvtár szakrendszerét használta állomány-rendezése során. Ez a bécsi rendszer, az úgynevezett folyószámos rendszer volt ugyanis a legalkalmasabb arra, hogy ne bontson meg egy-egy gyűjteményt.⁵¹

2) *Zágoni Aranka György versei*. Keménykötés, összesen 71 levél, a kötet gerincén aranyozott betűkkel: *Aranka. Versei*. Lelőhely: OSZK Kézirattár, jelzete Oct. Hung. 37. A szennylap üres (ez bekötéskor a borítóval került a többi levélhez), az első levélen (innen kezdődik a számozás) a gyűjtemény címe *Zágoni Aranka György versei*, valamint vizsgálódásunk szempontjából egy nagyon fontos bejegyzés, feltehetően Jankovich Miklóstól: „[Aranka] Eredeti önnön írása, melyet Grof. Haller Sigmond Gyűjteményéből megvásárlotta ennek holta után

Collectio Ingeniosarum Cogitationum incholata c. kéziratában (OSZK Kt., Fol. Lat. 1699, 81b). A jegyzetet lásd: Uo.

48 Szirmay Antal Kazinczynak. Eperjes, 16. január 1790. KazLev II. 282. sz., 6.

49 Életrajzát lásd SZINNYEI: *i. m.* Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/m/m15508.htm> (2016. 01. 22.)

50 BENE Zoltán: *Az újságíró és könyvtáros Mátray Gábor*. Online: <http://mek.oszk.hu/03200/03237/html/#f5> (2016. 01. 22.)

51 Uo.

Ponori Thewrek. – Ezen Grof volt a MarosVásárhelyi Kir. Tábla Praesesse, [olvashatatlan szó] annak Assessora.” A második levélen a gyűjtemény anyagát képező versfüzér címe: *Magyar Parnaszszus virágjai*. Szintén ezen levél bal oldalán fekete pecsét: Ex Museo Hungarico, jobb oldalon szintén fekete pecsét: W. Jankovich Miklos gyűjteménye 1830, azaz kinek a gyűjteményében volt, és onnan melyik gyűjteménybe került át. Ez a gyűjtemény a Fejérváry Károly-féle gyűjteménnyel egy időben, 1832-ben kerülhetett a Széchényi Könyvtár kéziratos anyagába, azonban, mint látni az egykori tulajdonos bejegyzéséből, több gazdája is volt. A gyűjteményt feltehetően szintén Mátray Gábor kötötte be. A versfüzér 77 verset tartalmaz, kiegészült további két verssel (*Hat lábu Déák ugros vers, Az utolsó napok utánra*) a Fejérváry Károly-féle gyűjteményhez képest. A versfüzér eredetileg Aranka tulajdonában volt. Több kézírást tartalmaz, található Aranka-kézírás is a versek között. Aranka maga másoltatta le (esetleg diktálta) ezt a változatát a versfüzérnek (az ismeretlen kézírás bizonyosan valamelyik írnokától származik), egyes versekbe utólag vagy belejavít (csiszolgatja), vagy a vers szempontjából fontos információkkal egészíti ki. Ilyen számos helyen a referenciális elemek megadása, azaz kinek írta az adott költeményt, milyen alkalmából, megfontolásból írta, esetleg fordította, ha fordításról van szó. A versfüzérben belül az egyes versek számozása a 11. vers (*Más*) után megszakad, mégis maga a tartalom (az utólag beírt két vers kivételével) és szerkezet a Fejérváry Károly-féle gyűjteménnyel egy az egyben megegyezik. A számozás megszakítására az lehet a magyarázat, hogy Arankának szándékában állt módosítani a versfüzér szerkezetén, egy kiadandó kötet reményében, így a tisztázatlanul ellenére nem ezt a másolatot készíthette elő e célra. Erre jó példa a Kolozsvárt őrzött gyűjtemény, amely verseinek sorrendje egy idő után eléggé „elcsúszik” az első két gyűjtemény sorrendjéhez képest, annak is köszönhetően, hogy Aranka újabb szerzeményeit is hozzá, néhol közé teldotta, így a sorrendet megváltoztatta.

Jankovich bejegyzéséből kiderül, hogy Gróf Haller Zsigmondnak ajándékozta Aranka a gyűjteményt. Haller Zsigmond Marosvásárhelyen volt a királyi táblánál Aranka kollégája, tagja volt az Erdélyi Magyar Nyelvművelő társaságnak is. Közeli kapcsolatban lehetettek, hiszen Aranka verset is írt hozzá *Gróf Haller Sigmund Úrnak Levél* címmel. A vers helyet kapott Aranka nyomtatásban megjelent kötetében.⁵² Haller Zsigmond 1803-ban halt meg, halála után gyűjteményéből, mint kiderül a bejegyzésből, Aranka versfüzérét Ponori Thewrek (Török) József (1793–1870) író és műgyűjtő vásárolta meg. Ponori 1817-ben Marosvásárhelyre ment királyi táblai jegyzőnek, majd 1820-ban letette az ügyvédi vizsgálatot és katolizált, azután Erdélyből Pestre utazott, hol felesküdt királyi táblai jegyzőnek.⁵³ Feltehetően marosvásárhelyi tartózkodása idején vásárolhatta meg a gyűjteményt.⁵⁴ Arra sajnos nincs adat, hogyan jutott a gyűjtemény Jankovich Miklóshoz, csak találgatni tudok. Színnyeitől tudjuk meg, hogy pesti tartózkodása idején nagy értékű gyűjteményeit ellopták, ez pedig annyira elvette a kedvét, hogy Pozsonyba költözött, ahol aztán csaknem kizárólag az irodalomnak élt. Nehéz megmondani, hogy pesti tartózkodása idején cserélt-e gazdát a versfüzér, vagy az ello-

52 ARANKA: *i. m.* 78–79.

53 SZINNYEI: *i. m.* Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/t/t27710.htm> (2016. 01. 22.)

54 Izgalmas lenne annak kiderítése, hogy vajon más Aranka-kézirat került-e gyűjteményébe, már csak azért is, mert 1817-ben érkezett Marosvásárhelyre, abban az évben, amikor Aranka meghalt.

pott gyűjteményes darabok között volt, s úgy került Jankovich birtokába, mivel nem tudjuk, bekötés előtt hogyan nézett ki a versfüzér, tartozott-e hozzá más levél, ami ebben segítene.

3) „*Név napi köszöntő aprólékos versek; Apróság versek – Aranka György munkái – s másokéi is*”. Szálas gyűjtemény, összesen 242 levél. Lelőhely: Román Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Fiókjá [Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României], Kolozsvár, Aranka György gyűjteménye [Colecția Aranka György], fond 258, 26-os csomó. A versfüzér *Magyar Parnaszszus Virágjai* címen a 100a–135b; 137b–141a; 145b–148a; 149a, 150a leveleken található. Bár a versfüzér versei számozottak, az esetleges sorrend azt mutatja, hogy a gyűjtemény folyamatosan bővült és módosult. Számos olyan verset találni, amely ugyan megvan a gyűjteményben („*Név napi köszöntő aprólékos versek*”) azonban utólag már nem képezte a *Magyar Parnaszszus Virágjai* részét, holott az OSZK-beli gyűjteményekben még a versfüzér részét képezték. A gyűjtemény összképe alapján úgy tűnik, hogy ezt Aranka magáncélra másoltatta. Tudomásom szerint ezt a gyűjteményt (a kolozsvári levéltárban lévő többi Aranka-hagyatékkal együtt) gróf Mikó Imre vásárolta meg a Erdélyi Múzeum-Egyesület számára, majd az első világháborút követően a román állam a Múzeum gyűjteményeit állami tulajdonba vette.

A gyűjteményt sok betoldás, kihúzás, áthúzás, versek át- és újraszámozása jellemzi, ami arra enged következtetni, hogy az említett két gyűjteményhez képest meglehetősen rendezetlen kéziratgyűjtes valójában sosem nyerte el végső formáját, nem volt ultima manus. Azért is gondolom, hogy később keletkezhetett ez a másolat, mert referenciális elemekben szerényebb, mint az első kettő, illetve a peritextusok tekintetében sem mutatnak egy végső, stabil állapotot. Ez így kicsit ellentmondásosnak tűnhet, azonban ennek is megvan feltehetően az oka. Úgy vélem az szolgálhat magyarázatul, hogy ezeket a verseket folyamatosan rendezgette, így nemcsak a peritextusok (címek, címzettek) változtak (lévén a versfüzérben sok alkalmi jellegű vers), hanem – és itt elsősorban ismét az alkalmi versekre gondolok – a címzett társadalmi státusában is beállhattak változások, melyek közvetett vagy közvetlen módon befolyásolták a peritextusokat. Megfontolandó szempontnak tartom azt is ebből következően, hogy a vers már elvesztette aktualitását, nem volt fontos a címzett, netán megváltozott a viszonya a címzettel vagy utólag egyszerűen a vers merészebb képei, hangja miatt jobbnak látta mellőzni a nevet. Úgy vélem, hogy az itt ismertetett három másolaton kívül erről a versfüzérrel készülhettek más másolatok is, de ezek feltehetően vagy elvesztek, vagy lappanganak.

„UTOL-JÁRÓ BESZÉD”

Emlékezzünk arra, mit mondtunk kicsit előbb a paratextusok fontosságáról, hogy olyan információkhoz segítenek hozzáférni közvetlen vagy közvetett úton, melyekhez csupán a mű szövege alapján nem tudnánk hozzáférni. A címadás problematikája során rávilágítottunk arra, hogy milyen poétikai gyakorlatot követett Aranka, és a választott cím önmagában és „előljáró beszéd” hiányában mit implikált. Az epitextusok révén megtudhattuk, hogyan vélekedtek Aranka életrajzírói „apróság munkáiról”, milyen információk birtokában voltak (az általuk közölt információkat megpróbáltuk ellenőrizni), mennyire vélték fontosnak kéziratban maradt munkásságának feltárását, ismertetését. A forráskritikai módszer segítségével az eddigi Aranka-recepciótörténethez szolgáltatunk adatokat. A peritextusok révén megtudtuk, hogy a gyűjtemény kinek a kezében járt/járhatott (ehhez a korabeli levelezéseket is bevontuk), ki és hogyan használta (használat alatt nemcsak az olvasást, hanem a másolást, az utólagos bejegyz-

zéseket is értjük). Nemcsak a korabeli olvasóközönség összetételének egy részét tudtuk meg, hanem ebből kifolyólag azt is, hogy milyen társadalmi státussal rendelkeztek, mennyire voltak „tudós hazafiak”, valamint azt is, hogy Arankát hogyan identifikálták. A gyűjtemény által bejárt valós és feltételezett utat is megismerhettük sőt, ha akarnánk, hozzávetőlegesen még lokalizálni is tudnánk, hogy adott évben, (ha merészek akarunk lenni: hónapban), éppen hol járt gyűjteményünk, kinek a tulajdonában, kezében volt. Az elkövetkezendő időszak feladata lesz még közelebbről szemügyre venni a versfűzért, hiszen a versfűzér(ek) paratextusai még bőven kínálnak vizsgálódási lehetőségeket, új megközelítési szempontokat.

‘THE FLOWERS OF THE HUNGARIAN PARNASSUS’.

THE PARATEXTS OF GYÖRGY ARANKA’S COLLECTION OF POETRY

Keywords: *paratexts, reception history, manuscript, collection of poetry, history of sources, source criticism*

One of the most active figures of the Hungarian and Transylvanian Enlightenment literary movement was the judge from the Royal Table of Târgu-Mureș, György Aranka. A large part of his poetic work lies in manuscripts in the archives of Cluj-Napoca (Koložsvár) and Budapest. The dissertation, on the basis of reception history, history of sources and archival research analyses the paratexts of György Aranka’s collection of poetry entitled *The Flowers of the Hungarian Parnassus*.

‘FLORILE PARNASULUI MAGHIAR’.

PARATEXTELE COLECȚIEI DE POEZII A LUI GYÖRGY ARANKA

Cuvinte-cheie: *paratext, istoria receptării, colecții poetice, manuscrise, surse primare*

Judecătorul de la Tabla Regală din Târgu-Mureș, György Aranka a fost unul dintre cele mai active personaje ale vieții și mișcării literare în epoca iluminismului maghiar și transilvănean. O mare parte a operei sale poetice se află în manuscris în diferite colecții poetice în arhivele de la Cluj-Napoca și Budapesta. Bazându-se pe istoria receptării, a corespondențelor și a cercetărilor din arhive, lucrarea analizează paratele colecției de versuri intitulată *Florile Parnasului Maghiar*.